

Natalia RUDNICKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0002-4487-7889

Partia VOX – powrót skrajnej prawicy na hiszpańską scenę polityczną

Streszczenie: Ze względu na doświadczenie prawicowej dyktatury generała Francisco Franco, Hiszpania przez długi czas wydawała się być państwem wolnym od skrajnie prawicowych ugrupowań. Zmieniło się to wraz z powstaniem partii VOX – stworzona w 2013 roku przez byłych polityków Partii Ludowej, na przestrzeni kilku lat z marginalnego ugrupowania ewoluowała w trzecią siłę w hiszpańskim parlamencie. Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka partii VOX oraz prześledzenie jej udziału w wybranych wyborach w latach 2014–2019. Autorka starała się odpowiedzieć na następujące pytania: co przyciąga wyborców do tego ugrupowania i jakie jest źródło jego sukcesów w ostatnich wyborach parlamentarnych?

Słowa kluczowe: Hiszpania, VOX, skrajna prawica, system partyjny, Santiago Abascal

Wstęp

Powstała w 2013 roku partia VOX to ewenement w historii demokratycznej Hiszpanii, jest ona bowiem pierwszym skrajnie prawicowym ugrupowaniem, które wprowadziło swoich przedstawicieli do krajowego parlamentu. W wyborach parlamentarnych w listopadzie 2019 roku, sześć lat po utworzeniu partii, VOX z wynikiem 15,09% głosów stało się trzecią siłą polityczną w kraju. Wynik ten jest tym bardziej zaskakujący, że przez wiele lat Hiszpania wydawała się być państwem wolnym od nacjonalizmu i skrajnej prawicy – skuteczną dotychczas „szczepionką” na to zjawisko były najpewniej wciąż żywe wspomnienia faszystowskiej dyktatury generała Franco.

Prezentowany artykuł jest próbą odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- W jaki sposób rzeczywistość społeczno-polityczna Hiszpanii przyczyniła się do powstania partii VOX?

- Jakie czynniki doprowadziły do szybkiego wzrostu popularności ugrupowania?
- Jakimi postulatami wyróżnia się VOX na tle innych hiszpańskich partii?
- Czy ugrupowanie to na stałe zagości na hiszpańskiej scenie politycznej?

Autorka w prowadzonych badaniach sięga do źródeł w języku hiszpańskim, angielskim i polskim – szczególnie przydatne okazały się doniesienia prasowe dotyczące formowania się i działalności VOX, artykuły zawierające analizę wyników wyborów mających miejsce w ostatnich latach w Hiszpanii oraz przede wszystkim dokumenty opublikowane przez samą partię, takie jak manifest założycielski czy program wyborczy *100 medidas urgentes para España*. W celu odpowiedzi na postawione powyżej pytania autorka korzysta z metody deskryptywnej i analizy historycznej oraz częściowo z metody behawioralnej.

Uwarunkowania historyczne i społeczne hiszpańskiego systemu partyjnego

Ze względu na trwającą niemal cztery dekady dyktaturę, system partyjny Hiszpanii zaczął kształtować się stosunkowo późno, bo dopiero pod koniec lat 70. XX wieku. Po śmierci generała Francisco Franco w 1975 roku, w kraju została przywrócona monarchia, natomiast trzy lata później, w drodze referendum, przyjęto nową konstytucję. W pierwszych w pełni demokratycznych wyborach w 1977 roku zwyciężyła koalicyjna Unia Demokratycznego Centrum.

Rządy centrum nie trwały jednak długo – zwycięstwo Hiszpańskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej (PSOE) w wyborach parlamentarnych w 1982 roku rozpoczęło trwający ponad trzy dekady okres dominacji dwóch partii: wspomnianej PSOE oraz prawicowej Partii Ludowej (PP). W szczytowym okresie swojej dominacji uzyskały one łącznie 83% głosów w wyborach parlamentarnych, co przełożyło się na ponad 90% mandatów w Kongresie Deputowanych (Barrio, Rodríguez Teruel, 2018, s. 356). W przypadku nieuzyskania większości absolutnej, zwycięska partia mogła liczyć na wsparcie w postaci głosów mniejszych ugrupowań, w tym partii regionalnych, które nie miały szans na objęcie realnej władzy, ale dzięki swojej obecności w parlamencie mogły aktywnie dbać o interes reprezentowanych wspólnot autonomicznych.

Do takiego układu sił w Kongresie Deputowanych przyczyniła się specyfika hiszpańskiego systemu wyborczego, który stosuje faworyzującą duże partie metodę d'Hondta, jednocześnie ustanawiając na tyle niski próg wyborczy na poziomie okręgów, by przedstawiciele ugrupowań regionalnych byli w stanie zasiąść w parlamencie narodowym (Nitszke, 2010, s. 152).

W latach 1982–2015 z hiszpańskiej sceny politycznej zniknęły partie centrowe, a sukces PSOE czy PP zależał w dużej mierze od tego czy uda im się przekonać do siebie wahających się wyborców o umiarkowanych poglądach. Z tego samego powodu w Hiszpanii przez długi czas nie pojawiły się żadne znaczące skrajne ugrupowania – wśród elektoratu PP znajdowały się zarówno osoby o umiarkowanych poglądach, jak i takie, którym bliżej było do konserwatywnej prawicy; analogicznie wyglądało to w przypadku PSOE. W ten sposób przez ponad trzy dekady hiszpański system partyjny, w teorii wielopartyjny, w praktyce posiadał więcej cech systemu dwupartyjnego.

Na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w. Hiszpanią silnie wstrząsnął światowy kryzys gospodarczy i szybko okazało się, że wymiary tej katastrofy przerosły zarówno PSOE, jak i PP. Hiszpanie głośno wyrażali swoje niezadowolenie z bezrobocia i ogromnych cięć budżetowych, a w całym kraju wybuchały protesty i powstawały oddolne inicjatywy wzajemnej pomocy. Zaczęły powstawać nowe ugrupowania polityczne: po stronie lewicy było to Podemos, natomiast na przeciwnym biegunie – VOX.

Kulisy powstania VOX

Partia VOX, zarejestrowana 17 grudnia 2013 r. powstała jako owoc wewnętrznych podziałów w Partii Ludowej, a znaczną część jej założycieli stanowili konserwatywni członkowie PP. Byli to między innymi: były przewodniczący Partii Ludowej w Katalonii oraz eurodeputowany, Alejo Vidal-Quadras, były minister i dyplomata, Ignacio Camuñas Solís, związany z PP filozof czy baskijski samorządowiec, Santiago Abascal. Warto nadmienić, że aż siedmiu z dziesięciu założycieli VOX miało ściśle powiązania z José María Aznarem (Camacho, 2019), premierem Hiszpanii w latach 1996–2004, co może tłumaczyć ich krytykę wobec Mariano Rajoya, ówczesnego premiera i następcy Aznara na stanowisku przewodniczącego PP, któremu zarzucali m.in. bierność wobec dą-

zeń niepodległościowych Katalonii i Kraju Basków. 24 listopada 2013 roku S. Abascal wystosował do M. Rajoya list, w którym poinformował premiera o swoim odejściu z partii oraz wytknął premierowi liczne błędy i porażki Partii Ludowej, m.in.: brak mechanizmów antykorupcyjnych, które mogłyby zapobiec aferom wewnątrz PP, zaniechanie demokratyzacji struktur partyjnych czy przyzwolenie na liberalizację prawa aborcyjnego (Abascal, 2013). List S. Abascala, będący jego oficjalnym pożegnaniem ze strukturami Partii Ludowej, przypieczętował rozpoczęcie nowego etapu w karierze tego polityka. 16 lutego 2014 roku odbyła się konferencja prasowa, na której podano do wiadomości publicznej informację o powstaniu partii VOX (Remírez de Ganuza, 2014), a 20 września tego samego roku Bask został niemal jednogłośnie wybrany na przewodniczącego ugrupowania.

Okoliczności powstania VOX były ściśle powiązane z trudną sytuacją społeczno-ekonomiczną, w jakiej znalazła się Hiszpania. Trwający od 2008 roku kryzys gospodarczy doprowadził do ogromnego wzrostu stopy bezrobocia: w 2011 roku osiągnęła rekordowe 21,7%. Grupą najbardziej dotkniętą tym problemem byli młodzi Hiszpanie – w latach 2008–2011 odsetek osób bezrobotnych poniżej 25. roku życia wzrósł z 18,2% do 46,4% (Ilkowski, 2016, s. 83). PSOE, które w marcu 2008 roku zwyciężyło w wyborach parlamentarnych, już w czerwcu tego samego roku zmuszone było do wprowadzenia szeroko zakrojonej polityki oszczędnościowej. W celu ratowania hiszpańskiej gospodarki przed zapaścią, premier José Luis Zapatero ogłosił 21-punktowy plan, który miał pozwolić Hiszpanom na zaoszczędzenie w 2009 roku minimum 250 milionów euro (Pisani, 2008). Przez kolejne lata socjaliści podejmowali liczne próby walki z kryzysem, m.in. poprzez podwyższenie podatku VAT czy reformę prawa pracy umożliwiającą m.in. zwolnienia z przyczyn ekonomicznych i wprowadzanie sankcji wobec osób dobrowolnie rezygnujących ze szkoleń zawodowych (El Mundo, 2010). Rozwiązania te nie tylko nie uchroniły Hiszpanii przed recesją, ale także przysporzyły PSOE wielu przeciwników.

Widząc, że polityka zaciskania pasa nie przynosi oczekiwanych rezultatów, opinia publiczna w coraz większym stopniu traciła zaufanie do socjalistów, a począwszy od maja 2011 roku w całym kraju zaczęto organizować protesty na niespotykaną dotychczas w Hiszpanii skalę: setki tysięcy ludzi, głównie młodych, gromadziło się w miastach i miasteczkach pod wspólnym szyldem *Indignados* (pol. oburzeni) by wyrazić swoje niezadowolenie z sytuacji ekonomicznej w kraju. Z czasem lista postula-

tów Ruchu 15-M, bo takim mianem ochrzczono protestujące środowiska, powiększyła się m.in. o potrzebę zmiany prawa wyborczego oraz przelamania panującego w kraju duopolu politycznego PSOE i PP.

Z powodu nacisków ze strony opozycji i przedsiębiorców, J. L. Zapatero skrócił kadencję parlamentu, a wybory, w których od początku faworytem była Partia Ludowa, odbyły się w grudniu 2011 roku. Finałnie socjaliści odnieśli swoją najboleśniejszą porażkę w historii, tracąc 59 mandatów względem wyborów z 2008 r., natomiast ludowcy wprowadzili do Kongresu aż 186 swoich przedstawicieli, zdobywając tym samym większość absolutną (El País, 2011). Krótko po swoim zwycięstwie PP zaczęło tracić poparcie, co spowodowane było kontynuowaniem przez rząd M. Rajoya polityki oszczędnościowej prowadzonej uprzednio przez PSOE: „Nowy, konserwatywny rząd szybko pobił rekord niepopularności ustanowiony przez swoich poprzedników. Podczas kampanii wyborczej program PP nawoływał do umiarkowanych cięć podatkowych i skromnych działań oszczędnościowych jako środków koniecznych do uleczenia hiszpańskiej gospodarki. Po odniesieniu zwycięstwa, wszystkie wyborcze obietnice zostały albo zapomniane, albo złamane” (Cordero, Montero, 2014, s. 359). Oszczędności szukano głównie w tak kluczowych sektorach jak system edukacji i służba zdrowia, a poziom nierówności społecznych i ubóstwa ciągle wzrastał (ibidem, s. 359). Hiszpanie szybko przekonali się, że plan PP na wyjście z kryzysu niewiele różni się od działań będącego uprzednio u władzy PSOE. Kolejne ugrupowanie straciło zaufanie pokładającego w nim nadzieję elektoratu.

Protesty rozlewające się na cały kraj, liczne próby ratowania gospodarki przez kolejne rządy, rekordowy poziom ubóstwa i bezrobocia, gwałtowny spadek zaufania publicznego dla dwóch największych partii – wszystko to spowodowało, że wraz z początkiem drugiej dekady XXI w. polityczny *status quo* Hiszpanii zatrzęsł się w posadach. Jak zauważa Patrycja Jakóbczyk-Adamczyk, „trudno nie zauważyć ścisłego związku między powstaniem hiszpańskiej partii i jej rosnącym poparciem społecznym a szerszymi uwarunkowaniami. Zarówno hasła wyborcze, jak i program VOX czy też cały przekaz i dyskurs, do jakich do tej pory odwołują się działacze partii, mają charakter wybitnie antyelitarny i skupiają się na postulatach wynikających z krytyki istniejącego ładu polityczno-ustrojowego Hiszpanii” (Jakóbczyk-Adamczyk, 2020, s. 89). Z perspektywy czasu wydaje się, że Hiszpania 2013 roku była wyjątkowo podatnym gruntem dla inicjatywy politycznej S. Abascala i jego współpracowników.

Główne postulaty VOX oraz charakterystyka elektoratu

W manifestie założycielskim partii VOX możemy przeczytać, że jest to „projekt polityczny na rzecz odnowienia i umocnienia hiszpańskiej demokracji, mający na celu zjednoczenie Narodu, zwiększenie wydajności Państwa, poprawę jakości instytucji, zapewnienie uczciwości osób na stanowiskach publicznych oraz pobudzenie wzrostu gospodarczego na korzyść wszystkich obywateli” (VOX, 2014a). Ugrupowanie definiuje się jako ruch powstały z ekstremalnej konieczności, a za swój główny cel obiera zasadniczą zmianę w życiu publicznym Hiszpanii: instytucje na usługach obywateli zamiast, jak było dotychczas, obywateli na usługach polityków (VOX, 2014b).

Program polityczny VOX ma postać 100-punktowej listy propozycji dotyczących różnych obszarów życia publicznego, począwszy od kwestii jedności i suwerenności Hiszpanii, poprzez prawo wyborcze i imigrację, a na edukacji czy polityce zagranicznej kończąc. Już od pierwszych punktów programu można zauważyć jak bardzo partia VOX wyróżnia się na tle swoich politycznych przeciwników: jako jedyna domaga się likwidacji wspólnot autonomicznych, a także delegalizacji wszelkich partii czy organizacji o charakterze separatystycznym, jednocześnie postulując wzmoczoną ochronę symboli narodowych (VOX, 2018). Postulaty te argumentowane są głównie wysokimi kosztami utrzymania wspólnot, trudnościami związanymi z zarządzaniem nimi oraz faktem, że ich istnienie jedynie zaogniło tendencje separatystyczne w regionach takich jak Katalonia czy Kraj Basków (VOX, 2014a). Innym istotnym zadaniem, które stawia sobie partia, jest natychmiastowe uchylene ustawy o Pamięci Historycznej Hiszpanii (hiszp. *Ley de memoria histórica de España*), która została przyjęta w 2007 roku za rządów PSOE w celu rozliczenia się z frankizmem i według prawicowych działaczy służy reinterpretacji historii oraz tworzeniu podziałów wśród społeczeństwa hiszpańskiego (VOX, 2018). Polityka historyczna w wykonaniu VOX ma koncentrować się na temacie rekonkwisty Andaluzji oraz przedstawieniu wojny domowej jako obrony Hiszpanii przed komunizmem (Okraszewski, 2018).

Według prawicowych działaczy, by doszło do poprawy jakości hiszpańskiej demokracji należy wprowadzić gruntowne zmiany w prawie wyborczym oraz wzmocnić więź między obywatelami a ich przedstawicielami w parlamencie, tak by Hiszpanie faktycznie czuli się reprezentowani. VOX domaga się m.in. zwiększenia odpowiedzialności polityków przed obywatelami, zniesienia wszelkich kwot obowiązkowych związanych

z podziałem mandatów oraz wzmożonej kontroli stanowisk publicznych (Okraszewski, 2018).

Partia odniosła się także do nośnego w ostatnich latach tematu migracji, postulując deportację osób nielegalnie przebywających na terytorium Hiszpanii oraz imigrantów, którzy będąc w Hiszpanii dopuścili się przestępstwa. VOX ponadto proponuje podwyższenie wymagań potrzebnych do uzyskania obywatelstwa hiszpańskiego oraz wprowadzenie możliwości utraty obywatelstwa w przypadku prowadzenia aktywności zagrażającej suwerenności, bezpieczeństwu czy niepodległości Hiszpanii. Wysoko na liście priorytetów ugrupowania znalazła się walka z islamskim fundamentalizmem – działacze wysuwają m.in. postulaty częściowej likwidacji meczetów czy zakazu nauczania o islamie w szkołach publicznych (VOX, 2018).

Działacze VOX stanowczo sprzeciwiają się legalnym od 2005 roku małżeństwom jedнопłciowym (Carreño, 2019), prawu do aborcji (VOX, 2019) oraz edukacji seksualnej w szkołach (Carreño, 2019). Ponadto, partia przeciwna jest obecnej w hiszpańskiej polityce narracji feministycznej, postulując m.in. uchylenie wszelkich ustaw bazujących na perspektywie genderowej czy likwidację subwencjonowanych organizacji reprezentujących radykalny feminizm (VOX, 2014a). Także ustawa o zwalczaniu przemocy ze względu na płeć znalazła się w ogniu krytyki prawicowych polityków, według których powinna ona mieć charakter bardziej kompleksowy i skupiać się nie tylko na problemie przemocy wobec kobiet, ale także wobec dzieci, mężów i partnerów (VOX, 2020).

Na głosy jakich grup społecznych może liczyć partia VOX? Odpowiedzi na to pytanie podjął socjolog Narciso Michavila. Analizując wyniki wyborów autonomicznych w Andaluzji w 2018 roku, w których to VOX zdobyło 400 tys. głosów, doszedł do następujących wniosków:

- dwóch na trzech wyborców VOX to mężczyźni,
- średnia wieku wyborców to 46 lat,
- partia ma mniejsze poparcie wśród emerytów, a większe wśród osób pracujących,
- 45% osób głosujących na VOX w 2018 roku w poprzednich wyborach oddało głos na Partię Ludową (Michavila, 2019, s. 32–35).

Partia VOX ze swoim bezkompromisowym i wyróżniającym się programem, przyciąga bardzo konkretny profil wyborców, sprzeciwiających się rządzącym dotychczas elitom politycznym oraz idei poprawności politycznej. Zgodnie ze swoimi zapowiedziami, ugrupowanie to stało się głosem Hiszpanów, którzy dotychczas nie mieli swojego przedstawicielstwa w politycznym mainstreamie.

Zmagania wyborcze 2014–2019

Pierwszym wyzwaniem dla nowo powstałego ugrupowania były odbywające się w maju 2014 roku wybory do Parlamentu Europejskiego. Listę kandydatów VOX otwierał ówczesny przewodniczący partii, A. Vidal-Quadras. Jako znany polityk o długoletnim doświadczeniu pracy w Europarlamencie, był on dla VOX cennym nabytkiem przed wyborami do PE oraz idealnym kandydatem do zajęcia pierwszego miejsca na liście wyborczej. Oczekiwania prawicowych działaczy względem wyniku wyborów nie były wysokie – liczone, że przy 200 tys. głosów udałoby się wprowadzić do PE jednego deputowanego (Muro, 2014). Program wyborczy VOX miał charakter proeuropejski: wśród postulatów znalazły się m.in. rozwój unii gospodarczej członków Unii Europejskiej czy zwiększenie uprawnień kontrolnych i nadzorczych Parlamentu Europejskiego (Zulet, 2019). Ostatecznie, przy frekwencji 45,83%, prawicowe ugrupowanie zdobyło 1,57% głosów¹ (El País, 2014). Niecały rok później, w lutym 2015 r., A. Vidal-Quadras opuścił szeregi VOX, jako powód podając niekorzystne dla walki ze skrajną lewicą rozproszenie głosów prawicowego elektoratu na pomniejsze ugrupowania oraz opowiadając się za utworzeniem centroprawicowej koalicji PP-VOX-Ciudadanos (*Vidal-Quadras...*, 2015).

Pierwszy sukces VOX przyszedł cztery lata później, podczas wyborów w Andaluzji, które na wniosek ówczesnej prezydentki wspólnoty, Susany Díaz, odbyły się przedterminowo 2 grudnia 2018 r. Ta decyzja, mimo iż ryzykowna, miała pozwolić PSOE na umocnienie władzy w andaluzyjskim parlamencie, w którym zasiadało wówczas 47 przedstawicieli tego ugrupowania². Socjaliści byli w tamtym momencie na fali wznoszącej po przegłosowaniu wotum nieufności wobec rządu M. Rajoya i objęciu stanowiska premiera przez Pedro Sáncheza (Turnbull-Dugarte, 2019, s. 2). Optymistycznie nastawiała silna pozycja PSOE w Andaluzji – ugrupowanie to od 1982 roku tylko raz przegrało wybory do miejscowego parlamentu, w 2012 roku minimalnie ustępując Partii Ludowej (Junta de Andalucía, 2012).

Najpoważniejszym problemem, z którym w okresie przedwyborczym zmagala się Andaluzja, najludniejsza wspólnota autonomiczna Hiszpanii,

¹ Wbrew wyliczeniom polityków VOX, niecałe 250 tys. otrzymanych głosów nie przełożyło się na mandat.

² W Parlamencie Andaluzji zasiada 109 deputowanych, zatem by uzyskać większość pozwalającą na samodzielne rządy należy zdobyć 55 mandatów.

była sięgająca ponad 20% stopa bezrobocia, wysoka zwłaszcza na terenach wiejskich (Jakóbczyk-Adamczyk, 2020, s. 92). W swoim programie wyborczym partia VOX proponowała zniesienie obowiązującego wówczas Planu zatrudnienia na terenach wiejskich (hiszp. Plan del Empleo Rural) na rzecz nowego, efektywnego programu, opierającego się m.in. na utworzeniu sieci centrów prowadzących szkolenia zawodowe. Ponadto prawicowi politycy postulowali podniesienie poziomu transparentności w instytucjach publicznych, zwiększenie liczebności personelu medycznego na terenie Andaluzji czy zniesienie ustaw o charakterze ideologicznym (Llamas, 2018).

Decyzja o przedterminowych wyborach w Andaluzji okazała się błędem ze strony PSOE – partia zdobyła jedynie 27,95% głosów, tracąc aż 14 mandatów w porównaniu z upływającą kadencją lokalnego parlamentu i jeszcze bardziej oddalając się od możliwości samodzielnych rządów w tym regionie. 17 mandatów dla lewicy zdobyła z wynikiem 16,18% głosów także koalicja *Adelante Andalucía*, zrzeszająca m.in. *Podemos Andalucía* i Zjednoczoną Lewicę. Wybory w 2018 r. okazały się zwycięstwem prawicy i centroprawicy: PP, VOX i *Ciudadanos* łącznie zdobyły 59 mandatów, co umożliwiło im wspólne przejęcie rządów w regionie. Prezydentem Andaluzji po raz pierwszy w historii został polityk Partii Ludowej, Juan Moreno Manuel Bonilla. Największą sensacją wyborów stała się partia VOX, której 10,97% głosów przełożyło się ostatecznie na aż 12 mandatów – dwa razy więcej niż przewidywały najbardziej optymistyczne sondaże (Jakóbczyk-Adamczyk, 2020, s. 92). Tak dobry wynik zagwarantował skrajnej prawicy realny wpływ na kształtowanie polityki wspólnoty, w której od ponad trzydziestu lat panował monopol socjalistów.

Druga dekada XXI wieku była dla hiszpańskiej sceny politycznej wyjątkowo burzliwa: w latach 2015–2020 aż czterokrotnie przeprowadzane były wybory do Korteżów Generalnych. W samym 2019 r. odbyły się one dwa razy, co spowodowane było bezpośrednio aferami korupcyjnymi w środowisku powiązanim z PP oraz dymisją M. Rajoya. Na stanowisku premiera zastąpił go Pedro Sánchez, którego kandydaturę socjaliści wysunęli we wniosku o konstruktywne wotum nieufności dla lidera Partii Ludowej. Szybko okazało się jednak, że zaledwie 85 mandatów, które w tamtym okresie posiadało ugrupowanie P. Sáncheza w Kongresie Deputowanych, znacznie ogranicza pole manewru w pracach legislacyjnych, czego dowodem była niemożność utrzymania stałej większości parlamentarnej i przegłosowania ustawy budżetowej na kolejny rok

(Rama Caamaño, Santana Leitner, 2019). Dlatego też dziewięć miesięcy po objęciu urzędu P. Sánchez ogłosił 28 kwietnia jako datę przedterminowych wyborów parlamentarnych.

Mijała ponad dekada od wybuchu dotkliwego kryzysu, a wraz ze stopniową poprawą sytuacji gospodarczej w kraju, na pierwszy plan wysuwały się inne problemy, z którymi przyszło zmierzyć się Hiszpanom, w tym kwestia niepodległości Katalonii. Temat ten, podobnie jak podczas wyborów andaluzyjskich w 2018 r., okazał się wodą na młyn dla prawicowej partii, otwarcie popierającej ideę centralizacji państwa. Również wciąż żywa kwestia afer korupcyjnych wśród polityków PP wydała się pozytywnie oddziaływać na poparcie dla VOX: ostatecznie Partia Ludowa odniosła swoją największą porażkę w historii, tracąc 2,5 miliona głosów na rzecz VOX (Ruíz, 2019) i zdobywając jedynie 66 mandatów, co uplasowało ją na drugim miejscu. Zwycięsko z wyborów wyszło PSOE, które z wynikiem 28,68% głosów odniosło pierwsze zwycięstwo w wyborach parlamentarnych od 2008 r., wprowadzając do Kongresu 123 swoich deputowanych. Co ciekawe, wielu wyborców PP oddało w kwietniu 2019 r. głos na PSOE, co spowodowane było deklaracją nowego przewodniczącego ludowców, Pablo Casado, o gotowości do nawiązania koalicji ze skrajnie prawicowym VOX (Ruíz, 2019). Kolejne miejsce zajęli kolejno: centro-prawicowi *Ciudadanos* (15,86% głosów i 57 mandatów), lewicowa koalicja *Unidos Podemos* (14,31% i 42 mandaty) oraz VOX, któremu z wynikiem 20,26% i prawie 2 700 000 głosów udało się zdobyć 24 mandaty (El País, 2019). Dla debiutującego w Kortezach Generalnych skrajnie prawicowego ugrupowania taki wynik był niemałym sukcesem.

Uzyskanie 123 mandatów dalekie było od marzeń socjalistów o samodzielnych rządach, a partia stanowczo odmawiała nawiązania współpracy ze skrajnie lewicowym *Unidos Podemos*³. PSOE wysunęło za to propozycję koalicji w stronę centro-prawicowych *Ciudadanos*, ci jednak nie byli zainteresowani ofertą (Jones, 2019). Po fiasku rozmów z potencjalnymi koalicjantami, P. Sánchez zdecydował o organizacji kolejnych przedterminowych wyborów w listopadzie 2019 r., co spotkało się z krytyką ze strony m.in. przewodniczącego *Podemos*, Pablo Iglesiasa, który decyzję premiera nazwał błędem o historycznych rozmiarach (Jones, 2019). Jak miało się wkrótce okazać, miał rację: wprawdzie 17 listopada 2019 r.

³ Koalicja PSOE-UP dysponowałaby 165 mandatami, co wciąż nie zapewniałoby lewicowemu blokowi większości (176 mandatów), jednak przy wsparciu pomniejszych ugrupowań regionalnych umożliwiłoby stosunkowo stabilne rządy.

socjaliści po raz kolejny wygrali wybory, jednak cena, jaką ponieśli za to zwycięstwo była ogromna, PSOE bowiem nie tylko utraciło w Kongresie Deputowanych trzy mandaty, tym samym jeszcze bardziej oddalając się od osiągnięcia większości parlamentarnej, ale też pośrednio przyczyniło się do umocnienia pozycji parlamentarnej prawicy oraz osłabienia swoich potencjalnych koalicjantów. Partia Ludowa wyraźnie poprawiła swój wynik z kwietnia, wprowadzając do Kongresu 88 deputowanych, a tuż za nią ulokowała się partia VOX, która z wynikiem 15,09% głosów zagwarantowała sobie imponujące 52 mandaty, wyprzedzając tym samym zarówno UP, jak i *Ciudadanos* (El País, 2019b). Znajdujący się pod ścianą socjaliści ostatecznie zdecydowali się na nawiązanie koalicji z *Unidas Podemos*⁴.

Wybory w listopadzie 2019 r. pokazały, że sukcesy VOX w grudniu 2018 r. i w kwietniu 2019 r. nie były przypadkiem. Skrzętnie wykorzystując liczne kryzysy polityczne i społeczne doskwierające Hiszpanii w ostatnich latach, prawicowa partia systematycznie powiększała grono swoich wyborców.

Podsumowanie

Partia VOX, powstała w 2013 roku wskutek wewnętrznych podziałów wśród polityków Partii Ludowej, jest pierwszym w historii demokratycznej Hiszpanii skrajnie prawicowym ugrupowaniem, któremu udało się wprowadzić swoich przedstawicieli do Kortezów Generalnych. Na przestrzeni zaledwie sześciu lat, partia S. Abascala ewoluowała z pozycji marginalnego ugrupowania do miana trzeciej siły w parlamencie. W czym kryje się źródło sukcesu VOX? Analizując kontekst polityczno-społeczny wyborów ostatnich lat zauważyć można, że czynników było co najmniej kilka:

- bezkompromisowość prezentowanych postulatów, niepopularnych wśród większości działających ugrupowań;
- dotkliwy kryzys gospodarczy i polityczny, owocujący dużym spadkiem zaufania wobec dotychczasowego prawicowego hegemonu, Partii Ludowej, oraz odpływem wyborców PP do grona elektoratu VOX;

⁴ Do listopadowych wyborów lewicowa koalicja przystąpiła pod nieco zmodyfikowaną nazwą: męskoosobowe Unidos Podemos (pol. „zjednoczeni możemy”) zastąpiło Unidas Podemos (pol. „zjednoczone możemy”), skład koalicji pozostał jednak ten sam.

- umiejętne wykorzystanie nastrojów społecznych, dotyczących tak drażliwych kwestii jak kataloński separatyzm, problem imigrantów czy islamski fundamentalizm;
- przyjęcie populistycznej retoryki;
- sprzeciw wobec dotychczas rządzących elit politycznych;
- młody, charyzmatyczny przewodniczący.

Sondaże przeprowadzone przez Centrum Badań Socjologicznych wskazują ponadto, że szacowane poparcie dla prawicowego ugrupowania od listopada 2019 r. utrzymuje się na podobnym poziomie, w lutym 2020 r. wynosząc 13,4% głosów (CIS, luty 2020), w czerwcu 12,5% (CIS, czerwiec 2020), a w grudniu 14% (CIS, grudzień 2020), co pozwala VOX zachować pozycję trzeciego najsilniejszego ugrupowania w Hiszpanii. Wydaje się zatem, że przynajmniej na razie, skrajne prawicowa partia na stałe zagościła w politycznym mainstreamie, a jej dalsze losy zależą w dużej mierze od tego czy konserwatywnym politykom uda się przekuć kryzysy i porażki oponentów w swoje sukcesy, jednocześnie zachowując poczucie świeżości i odrębności od pozostałych znaczących ugrupowań politycznych.

Bibliografia

- Abascal S. (2013), *Carta de S. Abascal a M. Rajoy*, <https://www.santiagoabascal.es/trayectoria>, 13.12.2020.
- ABC España (2014), *Santiago Abascal, elegido nuevo presidente de VOX con el 91% de los votos*, <https://www.abc.es/espana/20140920/abci-santiago-abascal-presidente-201409201659.html>, 14.12.2020.
- ABC España (2015), *Vidal-Quadras abandona la militancia de Vox*, <https://www.abc.es/espana/20150219/abci-vidal-quadras-201502191001.html>, 20.12.2020.
- Barrio A., Rodríguez Teruel J. (2018), *El sistema de partidos multinivel en España, w: Sistema político español*, red. J. M. Reniu, Huygens Editorial, Barcelona.
- Camacho J. (2016), *¿Por qué manda tanto el PSOE andaluz?*, „El Periódico”, <https://www.elperiodico.com/es/politica/20161021/radiografia-psoe-andalucia-susana-diaz-5578412>, 19.12.2020.
- Camacho S. (2019), *Siete de los 10 fundadores de VOX tienen relación con José María Aznar*, „Nius Diario”, https://www.niusdiario.es/nacional/politica/fundadores-VOX-relacion-aznar_18_2847345263.html, 13.12.2020.
- Carreño B. (2019), *Far-right VOX challenges Spain's acceptance of LGBT rights*, „Reuters”, <https://uk.reuters.com/article/uk-spain-politics-VOX-lgbt-idUKKCN1SU1O4>, 18.12.2020.
- Centro de los Investigaciones (2020), *Estudio n° 3273. Barómetro de febrero 2020*, http://datos.cis.es/pdf/3273_Estimacion.pdf, 20.12.2020.

- Centro de los Investigaciones (2020), *Estudio n° 3283. Barómetro especial de junio 2020*, http://datos.cis.es/pdf/3283_Estimacion.pdf, 20.12.2020.
- Centro de los Investigaciones (2020), *Estudio n° 3303. Barómetro de diciembre 2020*, http://datos.cis.es/pdf/3303_Estimacion.pdf, 20.12.2020.
- Cordero G., Montero J. R (2014), *Against Bipartyism, Towards Dealignment? The 2014 European Election in Spain*, „South European Society and Politics”, vol. 2, nr 3.
- El Mundo (2010), *Así queda la reforma laboral: despido más barato y mayor control a los parados*, <https://www.elmundo.es/mundodinero/2010/09/09/economia/1284042795.html>, 15.12.2020.
- El País (2011), *Resultados Electorales en Total España: Elecciones Generales 2011*, <https://resultados.elpais.com/elecciones/2011/generales/congreso/>, 16.12.2020.
- El País (2014), *Resultados Electorales: Elecciones Europeas 2014*, <https://resultados.elpais.com/elecciones/2014/europeas/>, 16.12.2020.
- El País (2018), *Resultados Electorales en Andalucía: Elecciones Andalucía 2018*, <https://resultados.elpais.com/elecciones/2018/autonomicas/01/index.html>, 17.12.2020.
- El País (2019a), *Resultados Electorales en Total España: Elecciones Generales 2019-28A*, <https://resultados.elpais.com/elecciones/2019-28A/generales/congreso/index.html>, 20.12.2020.
- El País (2019b), *Resultados Electorales en Total España: Elecciones Generales 2019-10N*, <https://resultados.elpais.com/elecciones/2019/generales/congreso/index.html>, 20.12.2020.
- Iłowski F. (2016), *Wybrane ruchy społeczne współczesnego kryzysu. Rewolucja i kontrrewolucja arabska, Indignados, Tea Party i Occupy Wall Street, związki zawodowe*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.
- Jakóbczyk-Adamczyk P. (2020), *Hiszpańska prawica przed wyborami w 2019 r. i w ich trakcie. Program partii VOX i pozycja w Kortezach Generalnych*, „Przegląd Sejmowy”, nr 4(159), Warszawa.
- Jones S. (2012), *Spain likely to return to the polls in November after party talks fail*, „The Guardian”, <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/17/spain-braces-for-another-election-as-deadline-looms>, 19.12.2020.
- Junta de Andalucía (2012), *Candidaturas con representación parlamentaria*, http://www.juntadeandalucia.es/justiciaeinterior/resultados2012/01AU/DAU01999XX_L1.htm, 19.12.2020.
- Llamas M. (2018), *El programa de VOX para Andalucía: acabar con el PER, cerrar Canal Sur, eliminar impuestos...*, „Libre Mercado”, <https://www.libremercado.com/2018-12-03/el-programa-de-VOX-para-andalucia-acabar-con-el-per-cerrar-canal-sur-eliminar-impuestos-1276629256/>, 20.12.2020.
- Nitzske A. (2010), *System partyjny Hiszpanii*, w: *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej*, red. B. Kosowska-Gąstoł, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

- Michavila N. (2019), *¿De dónde salen sus 400.000 votos? Perfil sociológico del votante de VOX*, w: *La sorpresa VOX: Las respuestas a las 10 grandes preguntas que todos nos hacemos sobre VOX*, red. J. Müller, Deusto, Barcelona.
- Muro M. (2014), *Tristeza y decepción en VOX tras los resultados de las Elecciones Europeas*, „Libertad Digital”, <https://www.libertaddigital.com/espana/2014-05-26/tristeza-y-decepcion-en-VOX-tras-los-resultados-de-las-elecciones-europeas-1276519600/>, 19.12.2020.
- Okraszewski M. (2018), *Hiszpańska prawica pod szyldem partii VOX*, „Polityka”, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1771138,1,hiszpanska-prawica-pod-szyldem-partii-VOX.read?page=2&moduleId=4781>, 17.12.2020.
- Pisani S. (2008), *Los retos económicos de la Unión Europea: el fantasma de la recesión sacude a España. Lanzó Zapatero un plan de austeridad*, „La Nación”, <https://www.lanacion.com.ar/el-mundo/lanzo-zapatero-un-plan-de-austeridad-nid1024151/>, 14.12.2020.
- Rama Caamaño J., Santana Leitner A. (2019), *The electoral fragmentation on the right side: 2019 Spanish general elections*, „Party Systems & Governments Observatory”, <https://whogoverns.eu/the-electoral-fragmentation-on-the-right-side-2019-spanish-general-elections/>, 20.12.2020.
- Remírez de Ganuza C. (2014), *Nace VOX pidiendo la eliminación de los parlamentos regionales*, „El Mundo”, <https://www.elmundo.es/espana/2014/01/17/52d8675e268e3e0b5a8b4585.html>, 14.12.2020.
- Ruiz J. A. (2019), *How not to fight an election – lessons for Europe’s centre-right from the 2019 Spanish general elections*, <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/05/20/how-not-to-fight-an-election-lessons-for-europes-centre-right-from-the-2019-spanish-general-election/>, 15.12.2020.
- Turnbull-Dugarte S. J. (2019), *Explaining the end of Spanish exceptionalism and electoral support for VOX*, „Research & Politics”, vol. 6, issue 2.
- VOX (2014a), *Manifiesto Fundacional*, <https://www.VOXespana.es/espana/manifiesto-fundacional-VOX>, 16.12.2020.
- VOX (2014b), *¿Qué es VOX?*, <https://www.VOXespana.es/espana/que-es-VOX>, 16.12.2020.
- VOX (2018), *100 medidas urgentes para España*, <https://www.VOXespana.es/noticias/100-medidas-urgentes-de-VOX-para-espana-20181006>, 14.12.2020.
- VOX (2019), *Lea aquí, íntegramente, el manifiesto a favor de la Vida de VOX*, <https://www.VOXespana.es/noticias/lea-aqui-integramente-el-manifiesto-a-favor-de-la-vida-de-VOX-20191228>, 18.12.2020.
- VOX (2020), *VOX pide sustituir la Ley de violencia de género por una de violencia intrafamiliar*, https://www.VOXespana.es/grupo_parlamentario/notas-de-prensa-grupo-parlamentario/VOX-pide-sustituir-la-ley-de-violencia-de-genero-por-una-de-violencia-intrafamiliar-20200304, 18.12.2020.
- Zulet Í. (2019), *La ‘veleta verde’ de VOX: de ‘fortalecer’ Europa en 2014 a exigir ahora más soberanía para los Estados*, „El Español”, <https://www.elespanol>.

com/espana/politica/20190515/veleta-verde-VOX-fortalecer-europa-exigir-soberania/398461327_0.html, 19.12.2020.

The VOX party – the return of the far-right politics to the Spanish political scene

Summary

Due to its experience of general Francisco Franco's right-wing dictatorship, for a long time Spain seemed to be a country free of far-right parties. It changed once the VOX party entered the scene – created in 2013 by former members of the People's Party, it quickly went from being a political underdog to becoming the third force in the Spanish parliament. The aim of this article is to characterize the VOX party, while also analyzing its election results in the years 2014–2019. The author tries to answer the following questions: what attracts Spanish voters to the VOX party and what is the source of its success in the last general elections?

Key words: Spain, VOX, far-right politics, party system, Santiago Abascal

Informacja o autorce

Natalia Rudnicka (natrud@st.amu.edu.pl) – absolwentka iberystyki na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego (2017) oraz stosunków międzynarodowych na Wydziale Nauk Politycznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (2020), obecnie kontynuująca edukację na studiach magisterskich na kierunku stosunki międzynarodowe. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół sytuacji politycznej państw Półwyspu Iberyjskiego i Ameryki Łacińskiej, zjawiska populizmu i eurosceptycyzmu oraz zagadnień związanych z dyplomacją.

